

Gyökössy Endre parakletikus lelkigondozása

– az európai pasztorálpszichológia tükrében

Írásomban először Gyökössy Endre parakletikus lelkigondozás-értelmezéséről szólok. Ebben arra a két kéziratra támaszkodom, amelyet Gyökössy teológiai akadémiai jegyzetként adott közre.¹ Felhasználom továbbá a *Magunkról magunknak* és az *Életápolás*² című könyvek parakletikus lelkigondozást érintő fejezeteit is. Ezt követően párhuzamokat igyekszem találni a kortársak lelkigondozás-értelmezéseivel, amelyek hatással lehettek Gyökössy Endre lelkigondozói szemléletére.

A PARAKLETIKUS LELKIGONDOZÁS GYÖKÖSSY ÉRTELMEZÉSÉBEN

Nézzük azokat a kiindulópontokat, amelyek meghatározók Gyökössy Endre lelkigondozói identitásának alakulásában. Gyökössyt egyrészt a felelős szeretet indította el fiatal lelkészként a lélektan felé. „Riadtan tapasztaltam, hogy bár ismerem az Ó- és Újtestamentum emberét, de fogalmam sincs, ki az a palotai srác, akit nekem hittanra kell tanítanom. Nem találtam meg a kapcsolópontot a modern ember és a között a tárgy között, amelyet nekem tanítanom kellett. Azt mondhatnám: ijedtemben lettem pszichológus, mivel nagyon komolyan szerettem volna választott feladataimat végezni.”³ Másrészt az 1950-es évek elején történt súlyos műtéte után – mint élete akkori mélypontján – ajánlotta fel életét a lelkigondozás, a lélek- és életápolás szolgálatára.⁴

Az ezzel a lelkülettel végzett lelkipásztori szolgálata vezette el az egyszemélyes lelkigondozás munkájához, melyet ő az Apostolok cselekedetei története alapján (8,26–40) Fülöp-szolgálatnak is nevezett.⁵ Ebben az elbeszélésben Fülöp a Szentlélek indítására hosszú utat tesz meg ygalog, hogy az élete megoldását, értelmét kutató etióp udvari ember segítségére lehessen, útitársként csatlakozva hozzá. Gyökössy Endre értelmezésében ez az etióp férfi egy testileg-lelkileg sérült ember, aki már elmenőben van. Azaz ha most nem találkozik vele Fülöp, ha most nem beszél neki Isten szabadításáról és gyógyításáról, erre máskor sem kerül sor. Így ez a férfi elveszett emberré válna. Mindezt második pünkösti történetként is értelmezi Gyökössy, és méltatlankodik is: hogyan lehetséges, hogy eddig nem vettük komolyabban ezt a történetet, amely a parakletikus lelkigondozás, a parakletikus együttlét leírása?⁶

Az általa gyakorolt parakletikus lelkigondozás lényegét több helyen összefoglalta, így teológiai jegyzetei mellett későbbi könyveiben is.⁷ Parakletikus lelkigondozásra vonatkozó értelmezése a teológiai alapvetés mellett magában foglalja az általa elfogadott és alkalmazott lélektani és lelkigondozói elméleteket, a test és a lélek gyógyítása területén dolgozó néhány szakember munkáját. Vegyük sorra ezeket röviden!

Sokan ismerik, de a pontosság kedvéért felidézem Gyökössy Endre idevonatkozó gondola-

1 Gyökössy Endre: *Bevezetés a pásztorálpszichológiába*. (Előadások teológusok számára.) Kézirat, 1981. Valamint uő: *Bevezetés a parakletikus lelkigondozásba*. Budapest, 1983, Ráday Kollégium Sokszorosító Műhelye. ■ 2 Gyökössy Endre: *Magunkról magunknak*, Budapest, 1986, Református Egyház Zsinati Iroda Sajtóosztálya; uő: *Életápolás*. Budapest, 1992, Református Egyház Zsinati Iroda Sajtóosztálya. ■ 3 A Vigilia beszélgetése Gyökössy Endrével. *Vigilia*, 1991/8., 622–627. ■ 4 Gyökössy Endre: *Bevezetés a pásztorálpszichológiába*, i. m. (Lásd az 1. lábjegyzetet.) ■ 5 Gyökössy Endre: *Életápolás*, 17. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 6 Gyökössy Endre: *Magunkról magunknak*, i. m. 200. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 7 A *Magunkról magunknak* című könyv mellett megjelent a Klinikai Lelkigondozók Ökumenikus Egyesülete kiadványaként, Budapest, 1983.

tainak egy részét. A Kolossé 2,1–2-re utalva⁸ fejt ki a Szentlélek által végzett szolgálatról szóló gondolatmenetét, melyben a *paraklészisz* (*parakléthószin* – felbátorodjon, megvigasztalódjon) mint a bátorítás, vigasztalás, erősítés szava központi szerepet játszik. Az egyszemélyes lelkipásztori szolgálat az *evangélium bátorító közvetítése az őszinte szeretet erőterében*.⁹

A parakletikus lelkipásztorság alapelveit Gyökössy folyamatosan átdolgozta. Egy késői megfogalmazásában így összegezi: „Tehát a szeretet az a dimenzió, erőter, ami nélkül a legjobb szak tudás és módszer sem ér semmit. E nélkül lehet operálni, de lelkipásztorni, életeket ápolni eredményesen csak a szeretet dimenziójában, erőterében lehet. Csak ebben a dimenzióban valósíthatja meg a lelkipásztor céljait, s ezek:

- Partnere az ő segítségével önmagán segíthessen, és ő feleslegessé válhassék...
- Partnere jobban megértse önmagát, saját lelki rugóit...
- Önállóbbá, másoktól függetlenebbé váljék...
- Emberszeretőbbé váljék...
- Tudjon felelősséget vállalni és viselni...
- Váljék integráltabb emberré...
- Végül egészségesebb egységben és rendben éljen Istennel, a természettel, világával, sőt a kozmossszal, amelynek ő is része.”¹⁰

Ebből az idézetből nem látszik ugyan, de Gyökössy meggyőződése szerint a lelkipásztorsági szak tudást csak gyógyító szakemberekkel párbeszédben lehet megszerezni. A test és lélek gyógyításával foglalkozó, különböző háttérből jövő szakemberekkel való találkozása és közös munkája juttatta arra a megállapításra, hogy *lehet tanulni egymástól, illetve jól együtt lehet működni az orvossal és a pszichoterapeutával*. Ha az orvost vesszük példaként, mondhatjuk, hogy jó, ha a pasztorálteológus elsajátítja és megtanulja

a modern orvosi munka szempontjait. Gyökössy Endre több esetben is utal arra, hogy ami a jó orvostól elvárható, az a jó lelkipásztortól még inkább.¹¹ Ami a pszichoterapeutával való együttműködést illeti, ahhoz szívesen említett példákat az akkori nyugat-európai kontextusból, hogy miként segítheti egymás munkáját a lelkipásztor és a pszichoterapeuta.¹²

Azt sem titkolta azonban, hogy világos határvonalak vannak a lelkipásztorság és a pszichoterápia között. E határvonalak az idő múlásával mintha jobban láthatóvá váltak volna. A teológusok számára írt jegyzete első fejezetének összefoglalója még szoros együttműködésre ösztönöz.¹³ A *Magunkról magunknak* című könyvében mintha már valamivel visszafogottabban és árnyaltabban fogalmazna, bár megközelítésének lényege nem változott. Újra meg újra hangsúlyozza: míg a pszichoterapeuta a szimptomákkal foglalkozik, addig a jó lelkipásztor a több szinten is (Istennel – a másik emberrel – önmagával kapcsolatban) bajba jutott embert bátorítja, erősíti, azaz: gyakorolja a paraklézist.

Gyökössy Endre pasztorálpszichológusként az általa kidolgozott parakletikus lelkipásztorsági szempontok alapján dolgozott. De nemcsak maga gyakorolta e szolgálatot, hanem folyamatosan azon is fáradozott, hogy felhívja lelkész-társai figyelmét arra, milyen fontos a lelkipásztorság e formája egy olyan korban, ahol sok lelki bajokkal küzdő ember már azzal is megelégedne, ha valaki *meghallgatná*.

A PARAKLETIKUS LELKIPASZTORSÁG AZ EURÓPAI PASZTORÁLPSZICHOLÓGIA TÜKRÉBEN

A parakletikus lelkipásztorság kifejezést hazánkban Gyökössy Endre vezette be. Tegyük egy

8 „Szeretném, ha tudnátok, mennyit küzdök értetek... és mindazokért, akik engem nem ismernek személyesen, hogy szívük felbátorodjék...” ■ 9 Gyökössy Endre: *Magunkról magunknak*, i. m. 212. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 10 Uo. 228. ■ 11 A jó orvos az alábbi szerepszemélyiségeket egyesíti magában: személyes varázssal bíró – látó, sámán; nyugodt és türelmes anya; elemző, szintetizálni képes tudós orvos; fegyelmezett és etikus atya; önmagát gyógyító táplálékul adó pap. Gyökössy Endre: *Magunkról magunknak*, i. m. 214. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 12 Uo. 213. Személyes véleményem, hogy Gyökössy Endre e tekintetben szinte egyedüli példa volt a maga korában. Ezen a területen még sok tennivalónk van, legalábbis az átlagos hazai lelkipásztor és más, embert gyógyító szakemberek együttműködése kiépítésében. Ezt jelenleg egyedül a kórházlelkész munkája látszik megvalósítani. ■ 13 Gyökössy Endre: *Bevezetés a parakletikus lelkipásztorságba*, i. m. 10. (Lásd az 1. lábjegyzetet.)

gyors időutazást a lelkipozítás/pasztorálpszichológia területén Gyökössy Endre aktív lelkipozítói korszakának idejére koncentráva, és nézzünk utána a következő kérdéseknek:

- Találhatók-e nyugat-európai, elsősorban német és holland kapcsolódási pontok Gyökössy-nél a parakletikus lelkipozítást illetően?
- Melyek azok a területek, ahol párhuzam vonható Gyökössy Endre munkássága és a mai európai pasztorálpszichológia között?
- Vannak-e Gyökössy elméletének közvetett kapcsolódási pontjai a mai pasztorálpszichológia égető kérdéseivel?

1. Tágabb összefüggések

Gyökössy Endre olyan időszakban volt hivatása csúcspontján, amelynek első részét még a *tisztázódás jellemezte*. A kériumatikus és terapeutikus irányzat küzdelme jellemzi ezt a kort. Gyökössy munkásságában ez ott tükröződik, ahol a parakletikus lelkipozítás és a pszichoterápia viszonyáról ír, vagy amikor a pszichológia teológiai megítélése kerül terítékre. Ebben a tisztázódási folyamatban kétségtelenül hangsúlyos a noetikum-parakletikus lelkipozítói koncepció¹⁴ megjelenése. *Eduard Thurneysen* kériumatikus gondolkodásmódját *Helmut Tacke* ekkor bővítette ki a parakletikus szemponttal. Ez a két értelmezési mód természetesen egymástól függetlenül is megáll.¹⁵ Tacke számára a lelkipozítás Isten vizsgálódásának közlése egy olyan világban, ahol erre különös igény van, mivel az ember újra vizsgálattal lett. Nem olcsó vizsgálattalról van szó, nem szabad elhallgattatni általa az emberi lélek Istenhez kiáltásának szavát és szívének pana-

szát. A vizsgálattal ott ég a sebeket hordozó testvérrel kapcsolatos reménység és a testvéri szeretet tüze, ezért a lelkipozító nem el- vagy megítél, hanem meglátogat és bátorít.¹⁶

Fellapozva a legutóbbi években a lelkipozításról megjelent német nyelvű kézikönyveket rövid keresés után rátalálhatunk a parakletikus lelkipozítás fogalmára.¹⁷ Igaz, közel sem annyira kibontva, ahogyan Gyökössy Endre írt róla. A legbővebben *Klaus Winkler* könyvében láthatjuk viszont ezt a lelkipozítói megközelítést, illetve fogalmat. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a parakletikus lelkipozítás nem jelentett önálló lelkipozítói szemléletet és elméletet. Azt viszont igen, hogy a lelkipozításnak parakletikus tartalma lehet. Különösen látható ez *Manfred Seitz* munkájában, akit *Winkler* többször is idéz. A *Seitz* által parakletikusként értelmezett lelkipozítás alapvetően nem lehet más, mint meghívás Isten országába.¹⁸ A magam részéről ezt úgy értelmezem – inkább csak sejtés alapján, az idézett hely összefüggéseinek hiányában –, mint az amerikai terapeutikus lelkipozítás (*S. Hiltner, H. Clinebell*) önmegvalósítást és a szubjektum növekedését segítő lelkipozítói szemléletének kritikáját.¹⁹

Itt szeretnék egy rövid kitérőt tenni, utalva arra a szellemi háttérre, amely személyes formálódásomban maradandó nyomokat hagyott. Nevezetesen a holland református teológiára és annak idevonatkozó lelkipozítói szemléletére, témánkat illetően pedig *Jaap Furet* munkásságára gondolok. *Furet* doktori dolgozatában²⁰ Isten közeledését az emberhez a közvetítő (*intermediar*) személy, a lelkes pasztorális jelenlétén keresztül, három tartalmi elembe ér-

14 Nauer, Doris: *Kirchliche Seelsorgerinnen und Seelsorger im Psychiatrischen Krankenhaus? Kritische Reflexionen zu Theorie, Praxis und Methodik von Krankenhaus seelsorgerInnen aus pastoraltheologischer Perspektive*. Münster, 2000, Lit. Verlag 133 kv. ■ 15 Pliech, Martina: *Die Seele wahrnehmen: Zur Geistesgeschichte des Verhältnisses von Seelsorge und Psychologie*. Göttingen, 1994, Vandenhoeck & Ruprecht, 128–129. ■ 16 Tacke, Helmut: *Glaubenshilfe als Lebenshilfe*. Neukirchen-Vluyn, 1979, Neukirchener Verlag, 235. ■ 17 Több szerzőnél is megjelenik ez a fogalom, rövidebben-hosszabban kidolgozva, internetes tanácsadók honlapjain is, például így: „A parakletikus lelkipozítás olyan formája az életproblémákban való segítségnek, amely szintén terápiás jellegzetességeket mutathat. Az embert úgy kíséri lelkipozítói módon adott élethelyzetében, hogy közben tanácsot kap és vizsgálódik. A tanácskérő szabja meg a lelkipozítói beszélgetések tempóját és témáit, így maga is aktív. Ahhoz, hogy helyzetén változtasson, a bátorítás és a biztatás mellett időnként szüksége van arra is, hogy rámutassanak képességeire. Ezzel a parakletikus fogalmának egész jelentésköre kirajzolódik. Kiegészítésként szükséges megjegyezni, hogy a parakletikus lelkipozítás ott ér el a határához, ahol a patológus problémák kezelése kezdődik.” <http://leben-braucht-mut.de/paraklese-oder-die-befahigende-seelsorge/> ■ 18 *Winkler, Klaus: Seelsorge*. Berlin, 1997, W. de Gruyter Lehrbuch, 218 skk. ■ 19 *Morgenthaler, Christoph: Systemische Seelsorge*. Stuttgart–Berlin, 1999, Kohlhammer, 26–27. ■ 20 *Furet, Jaap: Het agogisch moment in het pastorale optreden*, Kampen, 1968.

telmezi: *kérügma*, *didaché* és *paraklézis*. A parakletikus jelenlét az Újszövetség prófétai és egyben vigasztaló megnyilvánulása a kérügmán és a didachén keresztül. Ezt többféle módon is lehet értelmezni, de a pasztorális szolgálatban ez a szükséghelyzetben lévő személyre vagy csoportra való törődő odafigyelés.²¹ Fíret lépésről lépésre elemzi a parakletikus jelenlét bibliikus és teológiai tartalmát. Szabad fordításban hadd adjam vissza ennek lényegét: a paraklézis – amely a lelkigondozás központi módja – nem más, mint Isten eljövetele a félelem, szenvedés, bűn, kétely, tévút és töredékesség helyzetében lévő emberhez. Jön az emberhez, hogy kiszabadítsa a helyzete adta szükségből a Krisztusban kapott üdvösségre: megvigasztalt, bátor és engedelmes emberlétre. Isten helyreállítja az embert, és képessé teszi feladata ellátására Krisztus testének egységében.²²

2. Gyökössy és az európai pasztorálpszichológiai felfogások

Szeretném felsorolni azokat a lehetséges párhuzamokat, amelyekre Gyökössy Endre talán nem is gondolt, s amelyekről csak bennem állt össze e kép ilyen formában. Azokat a lelkigondozói alapelveket használom fel, amelyeket *Magunkról magunknak* című könyvében vesz sorra,²³ és amelyekről már a *Bevezetés a pasztorálpszichológiába* című teológiai jegyzetében is szólt.²⁴ E párhuzamsoron keresztül is keresem a találkozási pontokat közte s a kortárs lelkigondozók és terapeuták között. Visszanyúlok a XX. század második felétől fellelhető néhány szakirodalmi forráshoz, szinte csak példászerűen, a teljesség igénye nélkül.²⁵ Gyökössy Endre alapelvei mögött gyakorta egy bibliai ige is áll. Ezeket itt nem idézem, viszont kísérletet teszek

egy-egy szakirodalmi gondolat csatolására az ő megfogalmazásaihoz, jelezve az esetleges ütközési pontokat is.

A partner befogadása. Carl R. Rogers szemléletében a terapeuta elfogadó és empátikus magatartása kiindulási pontnak számít.²⁶ Írásaiban Gyökössy Endre is alapfeltételként követeli meg a lelkigondozótól a befogadó, beleérző és hiteles/kongruens terápiás hozzáállást (erről még szólok a későbbiekben). Egyébként nagy óvatossággal kezeli Rogers szemléletét.²⁷

A beszélgetés eredményessége sokszor az első tíz percben eldől. Ehhez szükséges az a kommunikációs készség, amely a lelkigondozótól alapkompenciaként elvárható,²⁸ valamint a bizalmi légkör²⁹ kialakítása: ez a „ketten hármasban”, amint Gyökössy, vagy „kettesben – hárman” megvalósuló együttlét, ahogy Michael Klessmann fogalmaz. Rajtunk kívül még Istenre tartozhatnak az elhangzottak.

A beszélgetésben helyük van az érzelmeknek. Ha ezeknek teret adunk a lelkigondozói kapcsolatban, az segíthet megtanulni a velük való bánást a hétköznapi életben. Amennyiben kizárjuk őket a beszélgetésből, más utakat keresnek maguknak, deformálódnak, és káros hatásuk lehet.³⁰ Hitelesen beszélt erről az 1970-es években egy holland katolikus teológusnő, Catharina Halkes, a feminista teológia egyik korai képviselője.

A lelkigondozó sohasem vitatkozik kliensével. A konfrontáció mögött ott húzódhat az, hogy nem értek egyet, vagy nem tudom elfogadni beszélgetőpartnerem érvelését, elképzeléseit. Ezért kell megfontolni alkalmazását. Előfordulhat viszont, hogy másféle argumentációval arra juttathatom el a másik embert, hogy át- és újragondolja elképzeléseit.³¹ Így válhat a lelkigondozás kihívássá és konfrontációvá is – vallja Helmut Weiß.³² Ezzel pásztori etikai felelősségem is kiteljesedhet.

21 Uo. 93 skk. ■ 22 Uo. 109. ■ 23 Gyökössy Endre: *Magunkról magunknak*, i. m. 216 skk. (Lásd a 2. lábjegetet.) ■ 24 Gyökössy Endre: *Bevezetés a pasztorálpszichológiába*, i. m. 14 skk. (Lásd az 1. lábjegetet.) ■ 25 Külön feladat lenne összevetni például Gyökössy parakletikus lelkigondozói gondolatait és azon szempontrendszerrel, amellyel az egyik pár éve megjelent kötetben találkozhatunk: Engemann, Wilfried (Hrsg.): *Handbuch der Seelsorge*. Leipzig, 2007, EVA. ■ 26 Menken-Bekius, Corja – Van der Meulen, Henk: *Reflecteren kun je leren*, 23. ■ 27 Gyökössy Endre: *Magunkról magunknak*, i. m. 223. (Lásd a 2. lábjegetet.) ■ 28 Weiß, Helmut: *Lelkigondozás – szupervízió – pasztorálpszichológia*. Kolozsvár, 2011, Exit, 118. ■ 29 Klessmann, Michael: *Seelsorge*. Neukirchen-Vluyn, 2009, Neukirchener Verlag, 124–126. ■ 30 Halkes, Catharina: *De horizont van het pastorale gesprek*, Haarlem, 1977, De Toorts, 31. ■ 31 Benjamin, Alfred: *Het helpende gesprek*. Haarlem, 1973, De Toorts, 166–167; Klessmann, Michael: *Seelsorge*, i. m. 127. (Lásd a 29. lábjegetet.) ■ 32 Weiß, Helmut: *Lelkigondozás – szupervízió – pasztorálpszichológia*, i. m. 64. (Lásd a 28. lábjegetet.)

A lelkigondozónak mindent meg kell hallania. Az aktív hallgatás teremtő folyamat, amely időt ad a kibontakozáshoz. Érzékeli azt is, ami csak „mellékesen” hangzik el – mintegy a „harmadik fül” használatával.³³ Ez azonban nem vezethet oda, hogy már nem tudok kellő távolságból tekinteni az elhangzottakra. Az aktív hallgatáson azt értjük, hogy a hallottakat be kell fogadni és fel kell dolgozni – írja Weiß.³⁴

Segítségére szoruló partnerünket sose vizsgáljuk önmagában. Beszélgetőpartnerünkhöz többdimenziós ember- és valóságkép segítségével közelíthetünk a legjobban. Ez azonban nemcsak összetettebb feladatot jelent, hanem lehetőség is, hiszen az élete rendbetételéhez több dimenzió keresztül kereshet erőforrásokat, találhat tartalékokra.³⁵ Ma egyre többen hangsúlyozzák, hogy az emberi létet csak kontextusában³⁶ vagy rendszerében³⁷ lehet értelmezni. Ez a szemlélet – Heitink szavaival élve – egyben holisztikus vagy más néven hermeneutikus lelkigondozói megközelítést feltételez. A lelkigondozott kognitív, emocionális és egzisztenciális élettörténet-összetevői egyaránt fókuszba kerülnek,³⁸ közben az Ige tekintélye nem csorbul. Böszörményi-Nagy Iván terápiás szemléletének teológiai és pasztorális értelmezése nyomán jött létre a kontextuális lelkigondozás, amely szerint a lelkésznek szövetséges társává kell lennie mindazoknak, akik szerepet játszanak annak életében, aki hozzá fordult segítségért.³⁹

A lelkigondozónak szüntelenül ellenőriznie kell önmagát. A lelkigondozó személye a lelkigondozás eszköze. Ezért kell ismernie és szükség szerint szupervízióba is vinnie önmagát. A lelkigondozói kapcsolatban a lelkigondozó önmagát tudja felajánlani, ezért fontos ismernie lehetőségeit és határait.⁴⁰ A lelkigondozást végző személy tehát felelős önmagáért és a lelki-

gondozói kapcsolatért, amelyben saját élettörténete, hitbéli és erkölcsi fejlődése egyaránt hangsúlyt kaphat. Minderről bőven ír Klessmann is.⁴¹

Óvakodjék bármilyen elsietett vagy elhamarkodott ítélettől. A pasztorális kapcsolatban óvakodnom kell attól, hogy elhamarkodott véleményt mondjak, „címkézzem” a másik embert. Ezért a pasztorális kapcsolatban az ítéletalkotás – a diagnosztizálás egyik formájaként – sokak szerint antihumánus cselekedetnek számít. Pruyser ezzel szemben úgy véli: a lelkigondozó által képviselt teológiai diagnózisnak van helye – és nem antihumánus – abban az esetben, ha autoritásmentes és pontos érzékeléssel, tiszta látással és jó érvekkel párosul.⁴² Ez hozzátartozik ahhoz a pásztori alapossághoz, amelynek során a lelkipásztor váltakozva mint detektív, docens és coach van jelen, hogy a lehető legteljesebb képet kapja a lelkigondozotról, és ne mondjon róla elhamarkodott véleményt.⁴³ Így elkerülhető a negatív kicsengésű ítéletalkotás, helyet kaphatnak viszont a saját benyomások, amelyekből kiindulva felépülhet a pasztorális kapcsolat. A pasztorális diagnózis nem örök érvényű, hanem rugalmasan fogad mindent, ami egy beszélgetés folyamatában igazíthat rajta.

Mindig azt tartsa szem előtt, amire beszélgetőpartnerének szüksége van, de sose felejtse el, hogy nem atyáskodhat fölötte, nem játszhatja el a felsőbbrendű szakember szerepét. Itt két Gyökössy-féle alapvetet kapcsolok egybe. Az utóbbi alapelvel kezdve Heitinket idézem, aki szerint a mai pasztorális gyakorlat arra tanít, hogy a lelkigondozói kapcsolat

- egyrészt szimmetrikus (ember embernek pásztora a gyülekezet közösségében);
- másrészt aszimmetrikus (amelyben a lelkész szerep, a „tiszttség”, valamint a lelkigondozói

33 Klessmann, Michael: *Seelsorge*, i. m. 134. (Lásd a 29. lábjegyzetet.) ■ 34 Weiß, Helmut: *Lelkigondozás – szupervízió – pasztorálpszichológia*, i. m. 91. (Lásd a 28. lábjegyzetet.) ■ 35 Heitink, Gerben: *Pastorale zorg*. Kok Kampen 1998, 134. ■ 36 Itt gondolok Böszörményi-Nagy Iván kontextuális terápiájának teológiai interpretációjára: Meulink-Korf, Hanneke – Van Rhijn, Aat: *A harmadik, akivel nem számoltak*. Kolozsvár, 2010, Exit. ■ 37 Morgenthaler, Christoph: *Systemische Seelsorge*, i. m. (Lásd a 19. lábjegyzetet.); Friedman Edwin H.: *Nemzedékről nemzedékre*. Kolozsvár, 2008, Exit. ■ 38 Heitink, Gerben: *Pastorale zorg*, i. m. 239–240. (Lásd a 35. lábjegyzetet.) ■ 39 Rhijn, v. A. & Meulink-Korf, H.: *De context en de Ander*, Boekencentrum Zoetermeer 1997, 439. ■ 40 Weiß, Helmut: *Lelkigondozás – szupervízió – pasztorálpszichológia*, i. m. 116 kk. (Lásd a 28. lábjegyzetet.) ■ 41 Klessmann, Michael: *Pastoralpsychologie*. Neukirchen-Vluyn, 2004, Neukirchener Verlag, 477 kk. ■ 42 Pruyser, Paul W.: *De pastor als diagnosticus*. Haarlem, 1978, De Toorts, 37 kk. ■ 43 Menken-Bekius, Corja – Van der Meulen, Henk: *Reflecteren kun je leren*, i. m. 32. (Lásd a 26. lábjegyzetet.)

kvalitás és szaktudás arra való, hogy az illető professzionális módon segítse a másikat, hiszen az lelkipáter funkciója miatt fordult hozzá).

Ennek a gondolatmenetnek a másik fele, a partner szükségének figyelembevétele pedig – ugyancsak Heitinket idézve – azt jelenti, hogy egy klasszikusnak mondható, négyes összefüggésben keressük a beszélgetőpartnerünk számára legaktuálisabb jelenlét lehetőségét. A pasztorális kapcsolat alapfunkciói: gyógyítás (*healing*) – támogatás, erősítés (*sustaining*) – vezetés (*guiding*) – megbékéltetés, kiengesztelés (*reconciling*). A lelkipáternek kell eldöntenie, hogy annak alapján, amit hall és tapasztal, mire lehet szüksége beszélgetőpartnerének.

Meg kell tanulnunk tanulni. A lelkipáter munka – figyelemmel Weiß. Az akkreditált képzések segíthetnek abban, hogy a lelkes munka minősége ezen a területen is garantálva legyen. Aligha lehet kérdéses, hogy a szükséges kompetenciák csak elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátítása útján alakulnak ki. Lassan száz éve, hogy erre Anton Boisen is rájött. Legfeljebb az lehet a kérdés, hogy melyik lelkipáter irány elméletét és gyakorlatát sajátítom el.

Külön terület lehet ebben az alponban a csoportdinamikai szempontokból származtatható⁴⁴ hatás. Ezzel itt nem szükséges foglalkoznom, bár Gyökössy Endre munkássága során egyre nagyobb fantáziát látott benne. Érthető ez, ha figyelembe vesszük, hogy a csoportmunkában és dinamikájában, hasonlóan egyes nyugati szakírókhoz, gyógyító lehetőséget látott – kiutat az egyház kríziséből.⁴⁵

3. Két hangsúlyos szempont a jelenből

A fentiekben láttuk, hogy az európai pasztorálpszichológiának számtalan kapcsolódási pontja lehet Gyökössy Endre lelkipáter szemléletével. Bőségük miatt itt nem is volt lehetséges és szükséges valamennyit sorra venni. A felsoro-

lásból számomra két olyan szempont hiányzik, amely szerintem egyre sürgetőbb kérdése a lelkipáter munkának – de Gyökössy Endre idejében még nem volt olyan aktualitása, mint manapság. Ezek: *a lelkipáter mint diakónia és mint jelenlét.* A gyakorlati teológián belül mindkettőt az empirikus fordulat következményeként értelmezhetjük. Azért említem ezt a kettőt, mert Gyökössy Endre munkáiban erről közvetlenül nem esik szó, de ő szinte öntudatlanul is gyakorolta.

A lelkipáter diakóniai jellege a mai pasztorálpszichológia szerint egy deficit következménye: ha minden ember életében a test és lélek biblikus értelemben vett jólléte valóság lenne, akkor erre a megközelítésre nem lenne szükség. Amennyiben igaz, hogy a keresztyénység fél lábbal a mennyben, fél lábbal a földön jár – idézi *Bonhoeffert* a grazi katolikus pasztorálpszichológus, *Karl Heinz Ladenhauf* –, ideje, hogy foglalkozzék azzal is, ami a földön van. Ezzel tenné hitelessé és szavahihetővé magát az egyház a világban.⁴⁶ Ladenhauf szerint a pasztorálpszichológia diakóniában való konkretizálásának egyik útja kifelé, a másik befelé mutat.

A kifelé mutató konkretizálás arra biztat, hogy igazságot keresve irgalmas jelenléttel támogassuk a rászorulókat – látható módon, ahogy Jézus keresztyén alatt is ott voltak az asszonyok. Ez nem csupán egyszemélyes, hanem közös fellépése a keresztyénségnek azokért, akik testi-lelki nyomorúságban szenvednek. Számtalan korszak arról tanúskodik, hogy az egyház „szótlan maradt”, ha pedig megszólalt mások érdekében, akkor életveszélyes akcióba kezdett. Van mit tennünk, hogy hallható legyen a szavunk.

A pasztorálpszichológia befelé mutató diakóniai konkretizálása pedig arra biztat: masszívan individualizálódó világunkban, ahol a vallásos hitmegélés pluralizálódik, egyre nagyobb szükség van a személyre összpontosító lelkipáter jelenlétre. Sok oldalról megnyomorított egyének és közösségek fellelegzésének elősegítése az

44 Gyökössy Endre: *Életápolás*, i. m. 24 k. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 45 Findeisen, Sven: Gruppensdynamik in der Krise der Kirche. In Reller, H. – Sperl, A. (Hrsg.): *Seelsorge im Spannungsfeld*. Hamburg, 1979, Lutherisches Verlagshaus, 91 k. ■ 46 Ladenhauf, Karl Heinz: Pastoralpsychologie als Diakonie. In Kießling, Klaus (Hg.): *In der Schwebe des Lebendigen – Zum theologischen Ort der Pastoralpsychologie*, Mainz, 2012, Grünewald Verlag, 28 k.

egyház feladata, amelyet lelkigondozói praxisán keresztül is betölthet.

Az egyház ezzel válik igazán egyházzá, mint-hogy ott van egyház, ahol egyidejűleg valósul meg a misztikus kapcsolat Istennel és a közösségvállalás egymással, vagyis a diakónia gyakorlása. Ezzel óvja is magát az egyház a hiteltelenségtől – véli Jürgen Ziemer –, mert nem kínál hamis vigaszt; nemcsak a személyt, hanem strukturális összetevőit is nézi; szolidáris jelenlétében el tudja mondani megérintettségét, és be tudja vallani tehetetlenségét.⁴⁷

A lelkigondozás mint „jelenlét” valószínűleg nem eléggé hangsúlyozott pasztorális alapállás, pedig gyakran „csak” erről lenne szó. Érdemes végiggondolni ennek a gyülekezetépítésből vett, majd a lelkigondozói elméletalkotásban is megjelent fogalomnak a tartalmát.⁴⁸ A „jelen lenni” több annál, mint csupán „ott lenni”. Azt jelenti: a másik javára jelen lenni, a kapcsolatban teljesen ott lenni, mint aki szükség szerint segítségül hívható. Ehhez idézzünk egy gondolatot Gyökössy Endrétől: „...a hozzám fordulóknak nem kis százaléka se tanácsot, se támogatást nem kért és nem is várt tőlem, csak éppen velem akart lenni.”⁴⁹ Úgy tűnik, a mai világban felerősödik az együttérzés (*compassion/Mitleidenschaft*) szükségessége. Ez pedig nemcsak gazdasági vagy társadalompolitikai szempont, hanem pasztorálpszichológiai kompetencia kérdése is, mint az „irgalmas samaritánus” jelenlétének kézzelfogható és spirituális valósága. Így van úton és érkezhethet meg a pasztorálpszichológia a „Compassion-Kulturhoz”, az együttérzés vagy jószágos jelenlét kultúrájához. Ez egyben már túl is lép a keresztyén hit adta határokon, hiszen ott van a többi világvallás ismérvei között is.⁵⁰ Ugyanakkor ez jelen korunkban kettős üzenetet hordoz: a jelenlét fontosságát és gyakori tehetetlenségét. Ott vagyok, de számtalan esetben nem tudok tenni semmit, mivel a kilátástalan helyzet megváltoztathatatlan.

ÖSSZEGZÉS

Olyan évtizedekben bontakozott ki Gyökössy Endre lelkigondozói munkássága, amelyeket végigkísért az európai lelkigondozás és lelkigondozók önértelmezése – benne a szemléletváltás folyamatával.⁵¹ Feltételezem, hogy ez számára is állandó önmegfigyelést jelentett, odafigyelést a frissülő és változó elméleti megközelítésekre, valamint arra a hazai egyházi összefüggés-láncolatra, melyben munkáját végezte. Azt gondolom, a lelkigondozói elmélet és gyakorlat akkor hatékony, ha számol kontextusfüggőségével, és abban visszaigazolásra talál. Igaz, külső szemlélőként nem sokat olvashattam arról, hogy Gyökössy számára ez utóbbi fontos lett volna. Ezzel persze nem szeretném kizárni, hogy személyes beszélgetésekben vagy szemináriumi munkája során utalhatott erre.

Gyökössy Endre parakletikuslelkigondozás-értelmezése kapcsán gondolatban visszalépünk néhány évtizedet. Kortársai viszonylatában érthetjük meg jobban őt is. Utólag azt láthatjuk, hogy voltak olyan lelkigondozói részterületek, amelyekkel nem kívánt vagy nem tudott foglalkozni. Így gondolok például akár a feministák vagy éppen a homoszexuálisok lelkigondozására, ennek útja-módja ritkábban vagy egyáltalán nem kerül szóba nála. Mindezt nem is kérhetjük számon rajta. Ugyanakkor mégis új irányt adott a hazai lelkigondozói felfogásnak.

Nagyon sokan voltak, akiket dolgozószobájába foteljében ülve figyelmesen meghallgatott. Bonhoeffer mondja: „A legtöbb, amit egy testvérnek adhatunk: a meghallgatás.” Ennek művészetét gyakorolta, élte élénk Gyökössy Endre egy olyan világban, ahol ez ritka kincs, mert inkább beszélünk, mint hallgatunk, s úgy élünk, mintha „egy fülünk lenne, és két szánk” – ahogy ő maga mondogatta.

Nem gondolom, hogy Gyökössy Endrét valamelyik nagy lelkigondozói irányzatba lehetne

47 Ziemer, Jürgen: *Seelsorgelehre*. Göttingen, 2000, Vandenhoeck & Ruprecht, 124–125. ■ 48 Menken-Bekius, Corja – Van der Meulen, Henk: *Reflecteren kun je leren*, i. m. 128 kk. (Lásd a 26. lábjegyzetet.) Valamint: Schippers, K. A.: *Kerkelijke presentie in een oude stadswijk*, J. H. Kok, 1990. ■ 49 Gyökössy Endre: *Magunkról magunknak*, i. m. 212. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 50 Kießling, Klaus (Hg.): *Pastoralpsychologie auf dem Weg zu einer Compassion-Kultur*. In uő: *In der Schwebe des Lebendigen*, i. m. 65–66. (Lásd a 46. lábjegyzetet.) ■ 51 Ennek egyik összegzése német megközelítésből a múlt század hetvenes éveire vonatkozóan jól látható a fentebb már idézett: *Seelsorge im Spannungsfeld* című munkában is. (Lásd a 45. lábjegyzetet.)

besorolni. Annyit viszont láthattunk, hogy *Carl Gustav Jung*,⁵² *Viktor E. Frankl* és általa név szerint nem említett, a lelkigondozás valamely területén mozgó néhány külföldi szaktekintély fontos volt számára.

Lelkigondozói hagyatéka világossá tette számomra, hogy olyan munkát végzett, amelyről ösztönösen érezte, hogy szükség van rá. Nemcsak elméleti és gyakorlati tudással, hanem hártalan szeretettel is tette ezt. Utóbbit – írásai alapján – én úgy is értékelem, hogy nála a lelkigondozói munkában a szeretetbőség (divatos kifejezéssel élve) „mindent vitt”. Mesterét követve abban, hogy érdemes jót tenni az emberrel. Hitelessége és szeretetbősége példaértékű a lelkészemzedékek számára. Ami a hiteles személyiséget illeti: ezzel Jungot idézte a múlt század harmincas éveiből, aki szerint a lelkigondozásban nem elsősorban a módszer, hanem a lelkigondozó személyisége a fontos.⁵³ Ezzel eljutunk a máig, mert ha valamikor, most különösen is fontos a hitelesség mint lelkeszi erény.⁵⁴ A lelkigondozás gyógyszere a lelkigondozó személye, amint azt *Jan Hendrikstől* tanulhattam és Gyökössy Endre munkájában, személyiségében visszatükröződve láttam: tegyük rendbe önma-

gunkat, mielőtt másokat szeretnénk rendbe tenni.⁵⁵ Gyökössy Endrét idézve: Csak az tehet mást „tisztába”, aki önmagával is tisztában van.⁵⁶

Kétségtelen érdeme az, hogy a biblikus lelkigondozói alapállást mesterfokon művelte. Megláttatta, hogy a parakletikus lelkigondozás az életértelem megtalálásának lehetőségét hordozza az egyén számára, továbbá hogy az egyén ráhagyatkozhat a gyülekezeti közösség hordozó erejére.⁵⁷ Lelkigondozói alapállását a Krisztus–karizma–képzettség hármas teljes összhangja jellemezte.

Bár Gyökössy Endre parakletikus lelkigondozásra vonatkozó értelmezése volt előadásom témája, nem szerettem volna, hogy nagyon beszorítson, mivel ő maga sem mindig csak ezt a „kötőt” olvasta. Ennél sokkal színesebb egyéniség volt. Tudjuk: a mélylélektan, a családterápia, a csoportdinamika szempontjai szinte közvetlenül a nemzetközi porondon való megjelenésük után beépültek gondolkodásába és praxisába. Mindemellett megmaradt nagyon biblikus, szinte pietista, különleges szeretetmennyiséggel megáldott embernek, akinél az „ügynek és az embernek” (J. Hendriks) egyforma hangsúlya volt.

52 „Jung mindenképpen olyan lélektani dimenziót nyitott előttünk, amelyben mélyebb teológiát művelhetünk, mint az ő tanítása nélkül.” Gyökössy Endre: *Bevezetés a pásztorálpszichológiába*, i. m. 61. (Lásd az 1. lábjegyzetet.) Mindnyájunk számára vannak tekintélyek, akiket gyakran idézünk, ebben ő sem volt kivétel. ■ 53 Gyökössy Endre: *Bevezetés a parakletikus lelkigondozásba*, i. m. 9. (Lásd az 1. lábjegyzetet.) ■ 54 Klessmann, Michael: *Seelsorge*, i. m. 360 kk. (Lásd a 29. lábjegyzetet.); Heitink, Gerben: *Biografie van de dominee*. Baarn, 2001, Ten Have, 266 kk.; Gyökössy Endre: *Életápolás*, i. m. 58–59. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 55 Hendriks, Jan: *Terug naar de kern*. Kok Kampen, 1995. ■ 56 Gyökössy Endre: *Bevezetés a pásztorálpszichológiába*, i. m. 46. (Lásd az 1. lábjegyzetet.) ■ 57 Ehhez lásd M. Seitz lelkigondozás-értelmezését mint meghívást egy szentírású spirituális teológiára. Winkler, Klaus: *Seelsorge*, i. m. 218. (Lásd a 18. lábjegyzetet.)